

**'VERLEDEN'**

**FASE I**

**IK ALS BRON**

## **STAP 1: VERZAMELEN**

Ik maak een woordweb van alle onderdelen waarvan ik denk dat dat invloed heeft in een les en waar leerlingen met extra ondersteuningsbehoeftes wat aan hebben.

(in willekeurige opsomming, nog)

De Relatie met de docent/leerling is overkoepelend thema. Als deze relatie goed zit, gaat de leerling op zijn manier floreren.

---→ **sleutelwoord:** vertrouwen

Vertrouwen ontstaat doordat:

1. Wat is enthousiasme / gedrag
2. Gedragsverwachtingen
3. Hoofd Hart Hands
4. Rust in de klas
5. Jezelf zijn
6. Leesbaarheid
7. Visuele ondersteuning
8. Samenspel
9. Zone van naaste ontwikkeling / succeservaring
10. Denken in mogelijkheden
11. Muzikaliteit
12. Imprinting
13. Taal/feedback
14. Prikkel
15. Volume in de klas
16. Structuur / Herhaling

## **1. Onderscheid maken tussen enthousiasme en gedrag**

- Kennis adhd / ass/ hechting/ internaliserend, externaliserend gedrag
- Inhibitie
- Expressie
- Impuls
- Lichamelijkheid reactie muziek
- Brein
- Energie
- Klanken

Het is belangrijk om een klein beetje beeld te hebben van wat ADHD, ASS, enz inhoudt. De gemene deler is dat deze leerlingen snel reageren op muziek als prikkel. Het doet iets, er gebeurt iets. Dit kan zich uiten in gedrag. Maar zet een muziekje aan in wat voor groep dan ook en er zal iets gebeuren. Het is dan belangrijk in te schatten wat gedrag is, en wat enthousiasme is.

Hoe hiermee om te gaan is iets wat je moet leren aanvoelen. Je zal eerst de leerlingen een beetje moeten leren kennen. Maar wat nooit wenselijk is (of het nu enthousiasme is of gedrag) is dat het niet meer werkbaar is. Leerlingen kunnen enthousiast reageren, of heftig op een muziekstuk; een mening heeft altijd iedereen, maar moeten ook vrij snel weer "in het gelid" en daar bedoel ik mee aanspreekbaar zijn als groep, zodat de les verder kan. Het is balanceren hoe lang je deze fase laat duren.

Het kan helpen om van te voren aan te kondigen hoe je verwacht dat ze gaan reageren (gedragsverwachtingen uitspreken), maar een tegenhanger hiervan is, is dat het heel natuurlijk is dat iemand een reactie geeft op een muziekstuk.

Dit is iets van het brein, de hersenstam moet met de prikkel zien te dealen en moet je dit wel helemaal onderdrukken? Dat is iets waar je als docent bewust van moet zijn en wat je doelstelling is en wat bij jou past als persoon. Het is regelmatig voorgekomen dat mijn mening hierover verschilt met bijvoorbeeld de groepsleerkracht van een leerling. In haar ogen was een leerling die aan een keyboard zat en voor zichzelf speelde met koptelefoon op, zich aan het aanstellen. Ik ervaarde het als iets waar de leerling lol in had en zichzelf daarmee vermaakte, speelplezier.

Als je het gevoel hebt dat een speciale leerling moeite heeft om weer terug te komen in een goede werkhouding spreek dan duidelijk uit wat je van hem/haar verwacht en geef hem even schakeltijd. Dit hoeft geen minuten te duren, maar bijvoorbeeld 1 of 2 minuten. Het moet in de groep functioneren. De groep staat voorop. Lukt het daarna nog niet met de leerling geef hem/haar een time-out op de gang om tot zichzelf te komen.

Dit is geen straf, maar een maatregel om te zorgen dat het daarna wel lukt. Mocht dit met een betreffende leerling vaker voorkomen is het goed om voor te bespreken wat als.. dan... .

Reactie-inhibitie betekent het vermogen om impulsen te onderdrukken. Op het moment dat je muziek laat horen is het heel normaal dat er iets in je lichaam gebeurt, bijvoorbeeld meezingen of meetikken of bewegen op de beat. Dit is normaal en er moet ook ruimte voor zijn, tenzij je doel op dat moment anders is. Dan is het belangrijk om voordat het fragment te horen is aan te kondigen hoe je wilt dat leerlingen ernaar luisteren.

Een muziekstuk kan ook een emotie aanspreken die ervoor kan zorgen dat leerlingen daarop reageren. Het ligt aan de situatie hoe daarop te reageren.

## **2. Gedragsverwachtingen**

- Duidelijk maken hoe je wilt dat leerlingen zich gedragen.
- Structuren van gedrag, voorbereiden op wat gaat komen.
- Visueel maken
- Training
- Consequent zijn
- Duidelijk zijn
- Respect in de klas
- Veiligheid

**VEILIGHEID**

Van tevoren bedenken wat er kan gebeuren en dit uitspreken hoe je wilt dat leerlingen zich gedragen is een kerntaak van een docent en ook van een muziekdocent. Alles wat je aanbiedt in een les heeft een reactie. Het is de kunst om van tevoren te bedenken hoe je wilt dat leerlingen zich gedragen op iets wat te gebeuren staat. Bijvoorbeeld: tijdens dit lied bent je stil en zit je op je stoel. Als je klaar bent met spelen leg je je stokje neer op tafel.

### **Wat is een gedragsverwachting en hoe spreek je dit uit?**

De speciale leerling weet wat er van hem verwacht wordt, van tevoren wordt dit al gestructureerd en weet wat wel en wat niet. Dit kan genoeg duidelijkheid geven en voelt dus veiliger voor de leerling. Hij weet ook dat jantje naast hem ook aan deze verwachting moet voldoen die vaak nog even doorgaat na het spelen en wat voor hem heel storend is. Dat betekent ook dat iemand erop aangesproken kan worden.

Het helpt om de gedragsverwachtingen te verduidelijken door dit visueel te maken. Het gebruiken van picto's op het digibord is helpend, maar ook nogverbaal gedrag van de docent: vinger op de mond, handen die de beweging maken van stokjes neerleggen.

Als een leerling zich niet kan houden aan de gemaakte afspraken is het belangrijk dat de consequenties die eventueel van tevoren aankondigt ook uitvoert: "je hebt nu een waarschuwing, als het nog een keer gebeurt dan mag je 5 minuten niet meedoen." Als je vervolgens niet doet wat je gezegd hebt ervaart de leerling onduidelijkheid en word je minder betrouwbaar. Doe wat je zegt en zeg wat je doet is een oude maar belangrijke stelregel in dit geval.

Dit kan streng aanvoelen en soms is het ook wel maar in ieder geval is het duidelijk. Soms is het wenselijk dat je een leerling laat zeggen wat er van

hem/haar verwacht wordt. Zodat je zeker weet dat hij het gehoord en begrepen heeft.

Een belangrijke regel in de muziekles is het hebben van respect voor elkaar. Juist voor leerlingen die het spannend vinden om muziekles te krijgen (er kan zomaar iets gevraagd worden wat ik moeilijk vind) is het belangrijk om uitgesproken te hebben dat er niet wordt uitgelachen en dat fouten maken heel normaal is.

Dit alles draagt bij aan een veilige sfeer in de klas, en van daaruit kunnen leerlingen groeien.

### **3. Hoofd Hart Hands**

- Lesvoorbereiding
- Samenspel
- Evenwicht
- Overvraging (ondervraging)
- Beoordeling muziek

Bij je lesvoorbereiding ben je je bewust wat je de leerling op dat moment gaan doen of gaat beleven op het gebied van hoofd, hart en handen.

*Wat kent/weet de leerling: kennis / begrip*

*Hoe ervaart de leerling: muzikaliteit / emotie / gevoel*

*Wat kan de leerling: vaardigheden: handen, luisteren*

Bovenstaande moet met elkaar in evenwicht zijn wat soms best lastig is bij speciale leerlingen. Door bijvoorbeeld een trage verwerkingssnelheid lijkt het of de leerling het niet snapt en daardoor een veel te gemakkelijke taak krijgt en zich gaat vervelen. Misschien heeft deze leerling net iets meer tijd nodig om te oefenen maar is het wel haalbaar.

Of het kan zo zijn dat een verbaal sterke leerling veel sterker overkomt en dat je daarom hem een te moeilijke of spannende opdracht geeft waardoor hij overvraagd wordt.

Het is belangrijk om dit evenwicht goed in de gaten te houden.

Bijschakelen kan natuurlijk altijd, als je ziet dat het snel te gemakkelijk is dan kun je de taak uitbreiden of intensiveren, of de opdracht kleiner maken.

Bij het beoordelen van muziek, bijvoorbeeld bij het spelen van een stuk op een keyboard keek ik altijd naar hoofd, hart en handen. Een trucje uitvoeren kan iedereen wel, maar echt muziek maken?

Goed om deze 3-eenheid continu op je vizier te hebben als muziekdocent.

#### **4. Rust in de klas**

- Iedereen op zijn plaats
- Vanuit rust starten
- Voorspelbaarheid
- Overprikkeling
- Storingen gaan voor
- Pitstop

Voordat ik met een muziekles start zorg ik er altijd voor dat iedereen op zijn plaats zit en dat er rust is in de klas. Dit is belangrijk omdat vanuit onrust starten betekent dat leerlingen die moeite hebben met auditieve prikkels niet horen wat de bedoeling is en dat er onduidelijkheid ontstaat.

Als je vanuit de rust en stilte vertrekt heeft iedereen evenveel kans om mee te kunnen doen. Daardoor is de betrokkenheid bij de les groter en heeft iedereen evenveel verantwoordelijkheid in de groep.

Als je elke les vertrekt vanuit de rust weten de leerlingen dat dit de bedoeling is en is het ook voorspelbaar dat zo de muziekles gaat beginnen.

Als er veel geluid is bij de start van de les betekent het dat er meteen al overprikkeling is. De docent kan hiervoor bepaalde signalen gebruiken of zinnen die duidelijk maken dat het nu gaat starten. Voor de volledigheid kan je navragen bij de groepsdocent wat er gebruikelijk is voor de klas.

Storingen gaan voor. Bijvoorbeeld als er een leerling is die net een moment ervoor een stress heeft gehad, of dat er onduidelijkheden zijn is het belangrijk om er even aandacht aan te geven. Als je het negeert kan het opstapelen en barst de bom later met gevolgen van dien.

## **5. Jezelf zijn**

- Voelen
- Relatie II leraar
- Uitstraling
- Feedback geven
- Zelfbewust, wat zijn jouw grenzen, regels
- Streng of duidelijk? Roos van Leary

Kinderen en zeker kinderen in het speciaal onderwijs hebben tentakels ontwikkeld waarmee ze voelen. Ze voelen het aan als iemand niet op zijn gemak is, of probeert zich anders voor te doen als dat ze eigenlijk zijn. Hoe dat komt kan ik alleen maar gissen, maar deze kinderen hebben vaak al veel onveilige situaties meegemaakt. Dit geldt natuurlijk niet voor elk kind, maar je kunt er wel van uit gaan.

Als je bij jezelf bedenkt wat voor docent je wilt zijn, zoek het dan vooral bij jezelf. Ga je in een rol lesgeven, of denk je dat het belangrijk is dat de les altijd grappig moet zijn, terwijl je op dat moment je heel anders voelt, dat voelen de kinderen aan.

Ben je bewust wat je tegen de kinderen zegt. Door je open op te stellen voelen de leerlingen zich veilig en ben je voor hun betrouwbaar. In het feedback geven van de leerlingen moet je je bewust zijn van hoe je de feedback geeft. Altijd iets positiefs; je hebt goed je best gedaan, je hebt goed doorgezet. De opbouwende feedback houdt die zuiver: je hebt goed je aan de opdracht gehouden, je hebt die melodie goed geoefend op het keyboard. Als je het hebt over je bent echt goed, je bent een topper, dat zegt niks over hun prestaties op dat moment, maar de kinderen krijgen dan wel het idee dat ze wat ze ook doen goed zijn.

Hoe stel je je open? Hoe zorg je voor de juiste uitstraling? Dat is iets wat je zelf gaat ontwikkelen. Ik denk dat een belangrijk aandachtspunt is dat je bedenkt dat je echt nieuwsgierig bent naar de ander. Maar ook dat de ander iets van jou kan zien. Niet dat je bff's wordt, maar een gezonde docent-leerling verhouding ontwikkelt.

Tot slot, is het ook goed om stil te staan bij wat jouw grenzen zijn tijdens een muziekles. Als je bedenkt dat er best ruimte kan zijn voor een reactie tijdens de les, dan hoeft je nog niet meteen in te grijpen. Maar op welk punt doe je dat wel? Bijvoorbeeld, als de reactie onrespectvol is, of na zoveel keer waarschuwen. Bedenk dan ook bij jezelf, wat je wil bereiken met het ingrijpen. Even time out om af te koelen, te ontprikkelen, of als straf inzetten. En, hoe laat je merken aan een leerling dat de grens is bereikt. Door heel streng en boos te reageren, of door heel duidelijk te

zijn. Is voor jou daar een verschil in, of juist een overeenkomst?

Om je hier bewust van te zijn of worden kan het helpen om de roos van Leary in te vullen. Dan gaat het om een stuk bewustwording van hoe je bent als docent ne niet van hoe je wil worden. Hoe je bent is namelijk goed, en juist bij het geven van muziekles is het belangrijk dat je zelfbewust bent.

## **6. Visuele ondersteuning**

- Onderdeel van de les
- Picto's
- Dezelfde stijl
- Gebarentaal > muziekgebarentaal?
- Non verbaal

Het is voor ons wel duidelijk welk onderdeel van de les gaat plaatsvinden, maar is dat ook op dat moment voor de kinderen? Misschien hebben we het wel gezegd, maar heeft het kind het gehoord, en onthouden? Door op vaste plaatsen in het zicht veld van de leerling picto's op te hangen weten de leerlingen ze waar ze moeten kijken om te weten wat er van hun verwacht wordt. Denk dan aan spelen op instrumenten, zingen, samenspel, alleen oefenen, bewegen/dansen.

Eenduidigheid in het aanbod van de picto's levert herkenbaarheid op en dat is duidelijk en voelt veilig voor de leerling.

Mocht je meerdere picto's of afbeeldingen tijdens de les gebruiken zou ik wel daar ook een eenduidigheid in zoeken.

Voor leerlingen die gebaat zijn aan visuele ondersteuning is het uitbeelden met je handen ook ondersteunend zijn. Er bestaat gebarentaal als ondersteuning voor taal.

### **Gebarentaal kracht > onderzoeken, literatuur**

Je zou ook kunnen denken aan het altijd dezelfde gebaren gebruiken bij bijvoorbeeld het aangeven van inzetten, af.. bij een lied, aftellen, goed gewerkt, klinkt als, zingen, dansen, spelen op instrumenten.

## **7. Leesbaarheid**

- Eenduidig
- Grootte letters en symbolen
- Geen overbodige info
- Layout
- Passend bij didaktische leeftijd

Werkbladen die je tijdens een muziekles gebruikt en uitdeelt aan de leerlingen moeten goed leesbaar zijn. Alles wat geen relevante informatie geeft aan het kind is overbodige informatie en geeft afleiding en geen duidelijkheid. Houd daarbij rekening met de grootte van letters en het lettertype. Er zijn lettertypes die geschikt zijn voor kinderen met dyslexie. Ook niet te klein, het moet goed leesbaar zijn in een oogopslag, aangezien de leerlingen ook naar hun instrument moeten kijken tijdens het spelen.

De layout is iets wat ook weer herkenbaarheid kan geven, dus het is een pre. Maar het is natuurlijk ook leuk om je eigen stijl hierin te ontwikkelen. Het is belangrijk om een soort continue stijl te hanteren. Bijvoorbeeld in het noteren van notennamen bij een speelstuk voor op keyboard is het beter om altijd dezelfde methode aan te houden van noteren.

## **8. Samenspel**

- “hoogste” doel in de muziekles
- Gedragsstructuur; wat doe je als... coaching
- Spelen niet spelen
- Voelen van muziek; wanneer spelen en niet spelen
- Oefenen in focus en op jezelf en op de groep
- Leiderschap voor de groep
- Balans tussen; wat iemand aankan en speelplezier

Samenspel in de muziekles is het meest waardevolle, je bent met zijn allen in het moment, maar het is ook het meest moeilijke van de muziekles. Er gebeurt veel in een kort moment wat veel management vooraf, tijdens en achteraf vraagt.

In de les heb je opgebouwd dat leerlingen bepaalde stukken al kunnen spelen, of op zijn minst al een beetje geoefend hebben. Of in ieder geval de leerlingen al uitgelegd wat en hoe. Het moment van samenspel levert voor sommige leerlingen spanningen op: kan ik het wel, dadelijk doe ik het als enige fout, ik word afgeleid door anderen. Daarom is het belangrijk om hier veel aandacht aan te besteden: het proces van samenspel. Zeg heel duidelijk wat je verwacht. Op het gebied van gedrag, maar ook wat kan gebeuren muzikaal gezien. Misschien gaat het de eerste keer wel helemaal fout, maar we zijn aan het oefenen en doen we het daarna nog een keer.

Zorg ervoor dat je meteen na het spelen stopt met spelen op je instrument en stil bent. Dan kunnen we snel daarna weer verder spelen. Een stukje ontlading na het spelen is normaal, maar dit begeleid je door het voor te structureren en in te schatten op het moment hoe het verloopt.

De leerlingen gaan luisteren naar elkaar, luisteren naar je eigen spel, het uitvoeren van de vaardigheid en het weten wat ze moeten spelen in een moment verbinden. Dit kost tijd. Tijdens de les bouw je dit als volgt op:

- oefenen in groepen
- oefenen met verschillende groepen bij elkaar
- uiteindelijk met alle groepen samen.

Kies ook eerst voor dat onderdeel van het lied wat het meest haalbaar is; bijvoorbeeld het refrein. Dit is een terugkerend onderdeel van het lied en als dat goed klinkt kan je een couplet gaan toevoegen. Ook de overgangen van onderdelen is belangrijk om te oefenen. Daarbij moet je rekening houden met het feit dat je van te voren duidelijk aankondigt wat je gaat oefenen. Een keer het goed spelen wil niet zeggen dat het daarna ook foutloos kan. Een aantal keer herhalen is belangrijk en noodzakelijk. Ook dit aankondigen hoort bij het structureren van wat je aan het doen

bent. Dit geeft duidelijk, geen ruis. De leerlingen weten wat er van ze verwacht wordt en weten wat er gaat gebeuren. Veiligheid wordt geboden.

## Procesbegeleiding

Leerlingen leren op dit moment ontzettend veel. Dit onderdeel van de muziekles kun je in geen ander kunstvak realiseren. Wat wel heel belangrijk is is dat je ervoor zorgt dat de samenspel haalbaar is.

Voorbeeld faded xylofoon: melodie tegelijk spelen is moeilijk, niet doen, maar om de beurt. De begeleiding spelen weer wel.

De succeservaring is noodzakelijk. Om het vertrouwen van de leerling in zichzelf, en in de groep dus de medeleerlingen, en de docent te bouwen.

## Succeservaring

Op het moment van samenspel dat lekker loopt, (**Kairos**) gaat het resoneren in de klas. Dit gevoel is iets wat alleen op dat moment kan gebeuren.

Door te werken als professional aan wat de leerlingen:

- weten (kennis, hoofd)
- kunnen (vaardigheden op instrument, handen)
- ervaren op dat moment (gevoel, muzikaliteit, hart)

moet je zorgen dat dit allemaal in evenwicht is. Iets snappen is iets anders dan op dat moment kunnen uitvoeren. Je moet uitkijken voor overvraging. Bijvoorbeeld een leerling die goed kan zingen kan helemaal vastlopen als hij/zij voor of in een groep moet zingen. Of als de verwerkingssnelheid is traag bij een leerling kan ervoor zorgen dat een leerling het wel snapt, maar niet zo snel kan uitvoeren. Dan is het een optie om de opdracht te vereenvoudigen of verkleinen zodat het wel haalbaar is. Hier moet je oog voor hebben en zo flexibel kunnen zijn om het ter plekke aan te passen.

Mocht je een beoordeling moeten geven voor een rapport of iets dergelijks is het goed om deze 3 deling HHH in gedachte te houden. Zodoende reken je een leerling niet af op iets wat ze moeilijk vinden, maar beloon je wat goed gaat. Het gebruiken van een rubric is passend voor de muziekles.

## 9. Zone naaste ontwikkeling

Als docent heb je de taak om het beste uit je leerling te halen. Door te werken in de zone van de naaste ontwikkeling overvraag je een leerling niet, maar daag je uit op een veilige manier.

**Veiligheid**

Uitbouwen wat al goed gaat, beter dan heel erg in het diepe gooien.

Hoe pak je dit aan?

- **inschatten niveau:**

bij een beginsituatie ga je uit van het niveau met de feiten die je kent. Bij een lesvoorbereiding ga je ervoor zorgen dat je verschillende versies van niveaus kunt toepassen.

- **aanpassen lesinhoud:**

Alles wat je aanbiedt kun je koppelen aan niveau van naast ontwikkeling. Stel dat een klas veel moeite heeft met Engels, maar dat ze bepaalde engelse liedjes uit de top 40 wel heel leuk vinden, kan je aanpassingen doen. Bijvoorbeeld moeilijke woorden eruit halen, vertalen naar het nederlands, enz. Ook een lied dat aan de top zit van de klas waardoor de klas denkt dat het saai wordt, maar jij weet als docent dat er op dat moment niet meer in zit kun je de aandacht verleggen naar bijvoorbeeld in groepen zingen, zodat de presentatie de aandacht krijgt, of de juiste uitspraak van woorden.

- **wees alert op overvraging:**

Een beetje teveel vragen van de leerlingen kan geen kwaad. Maar als dit wel veel gebeurt merk je dat leerlingen afhaken. Dit kan zich uiten in gedrag dat negatief overkomt. Opstandig gedrag kan een teken zijn van overvraging. Als een leerling een grote mond opzet, weet hij zeker dat hij op dat moment daar controle over heeft en dat de kans groot is dat hij niet meer mee mag doen. Van de andere kant kan het ook gebeuren dat een leerling denkt dat hij het niet kan, of nooit zal kunnen omdat hij al veel teleurstellingen heeft gehad, faalangstig is of dat hij het nog niet goed begrijpt of dat hij het nog niet inziet. Dan is de taak van de docent om dit weer in stapjes te duidelijk te maken. Veel naaste begeleiding op dat moment kan ervoor zorgen dat het later veel oplevert. Een investering in een leerling op dat moment.

Helaas is dit in de praktijk niet altijd mogelijk. Je zou dan kunnen overwegen om zo'n leerling even 1 op 1 te kunnen zien in je organisatie.

**Procesbegeleiding**

Bij het aanbieden van lesinhoud en rekening houdend met de z v n ontw is het raadzaam om in je achterhoofd te houden dat er evenwicht is in het afstemmen van de leeftijd en de sociaal emotionele ontwikkeling van een kind. Het is moeilijk om geschikt materiaal te vinden dat past bij een leerling die wel al wat ouder is, en meekrijgt wat leeftijdgenoten kunnen en willen, en wat die leerling aankan op socem gebied.

## **10. Denken in mogelijkheden / mindset**

Deze in het paars, want het is meer een herhaling van wat er tussendoor al gezegd wordt. Maar wel goed als reminder

Bij het geven van muziekles aan kinderen met extra ondersteuningsbehoeftes moet je rekening houden met het feit dat het tempo wat lager ligt. Er is soms meer in-oefening nodig. Er meer herhaling nodig. Je kunt minder snel even spontaan iets anders doen in de les. Het is goed om dit in je achterhoofd te houden. Bij het lesgeven kan je geneigd zijn om dit als negatief op te vatten. Kan deze leerling het nou nog niet? Dit heb ik toch al gezegd?

Als je de aanbevelingen toepast, zoals bijv het visueel maken van je lessen, zal er al een hoop ruis weggenomen zijn. Dan komt het aan op de leerling zelf. Jij als docent hebt er al alles aan gedaan om duidelijk te maken wat de bedoeling is, voordoen, uitleggen, laten luisteren, laten kijken enz. Probeer altijd in het positieve feedback te geven aan de leerling. Goed dat je goed op je blaadje hebt gekeken, ik zag dat je ontzettend je best hebt gedaan, dit onderdeel ging goed. Houd je feedback inhoudelijk, zeg niet: je bent een kanjer, want dat geeft op dat moment niets aan van wat de leerling heeft gepresteerd.

Lukt de uitvoering van een lied niet zoals je van tevoren had bedacht, probeer dan te kijken naar wat wel mogelijk is.

Soms kan het zo zijn dat iets niet lukt. Benoem dit dan ook aan de klas. Dit is iets wat kan gebeuren en wat ook leerzaam is. Maar als docent is het meteen ook je taak om ervoor te zorgen dat dit niet te vaak gebeurt.

## **11. Muzikaliteit**

Tijdens de muzieklessen moet je altijd op zoek gaan naar de muzikaliteit van de opdracht / lesinhoud op dat moment. Ik bedoel daarmee; hoe zorg je ervoor dat wat de leerling moeten uitvoeren geen trucje is maar iets is wat ze echt voelen van binnen, en wat ze weten en hoe ze het uitvoeren. Natuurlijk kun je wel gebruik maken van tools die met klank en beleving te maken hebben, maar dit mag niet de hoofdpdracht zijn, of alleen maar worden aangeboden.

Een voorbeeld: momenteel staan op YouTube heel veel filmpjes waarbij de leerling leert mee te spelen met bijvoorbeeld een boomwacker of ritme-instrument. Ook om mee te zingen zijn er veel filmpjes. Dat zijn leuke opdrachten. Maar als het gaat om maat gevoel, of muzikaliteit in het algemeen gaat het erom dat je in het moment samen met jou als leider van de groep muziek maakt wat de leerlingen zelf kunnen. In de maat spelen door met zijn allen op de 1<sup>e</sup> tel van de maat te spelen oefen je door hiermee te spelen; tempo vertragen of versnellen is er een van. Maar spelen op je instrument omdat je ziet op het digibord dat op dat moment het bolletjes jouw symbooltje raakt is een ander verhaal.

Denk ook aan het ontwerpen van een digitaal muziekstuk aan de hand van bijvoorbeeld: chrome lab; de compositie moet ergens aan voldoen, aan een muzikaal kenmerk, bijvoorbeeld dynamiek.

Het maken van muziek samen in de klas heeft juist dat ene wat een muziekdocent kan bieden. Anders kun je de groepsleerkracht een filmpje op laten zetten en de klas het laten uitvoeren.

Biesta heeft het over het tonen van de kunsten en daar is muziek uiterst geschikt voor. Houd ermee rekening bij deze leerlingen dat het structuren begeleiden van het proces belangrijk is. Noodzakelijk is om tot een succeservaring te komen.

**Voelen en uitvoeren.**

**Dit hoofdstuk heeft meer nodig!!**

## 12. Inprenting

Bij het lesgeven moet je je bewust zijn van het feit dat leerlingen imiteren. Hoe lager het niveau hoe meer ze imiteren, want dat is immers (**literatuur opzoeken**) wat ze weten. Volwassenen doen voor, ik na. Let er maar eens op tijdens het lesgeven, bijvoorbeeld door je gezichtstuitdrukking in de gaten te houden en die van de leerlingen.

Als er een fout wordt gemaakt door een leerling is noodzakelijk dat er meteen een verbetering wordt gemaakt, anders krijg je de fout er bijna niet meer uit. Dit noem ik inprenting.

Gecombineerd met de imitatie skills van een leerling is het dus belangrijk dat jij als professional het goed voordoet en voordoet zoals je wilt dat de leerlingen dit gaan doen. Als je denkt dat het foutje later nog hersteld kan worden zal dit je later duur komen te staan.

Je bent je dus bewust van het feit dat leerlingen imiteren en dat inprenting plaatsvindt. Dan moet er een moment komen waarbij de leerlingen het zelfstandig kunnen 'overnemen'. Want het gaat van imiteren naar zelfstandig uitvoeren (met een beetje hulp van begeleiding door de docent). Als docent zorg je ervoor dat dit kan gebeuren door vaak te oefenen, herhaling, goede feedback en door vertrouwen te creëren (veiligheid).

Bekende voorbeelden van inprenting tijdens een inprentingsperiode of tijdsvenster zijn:

- Het aanleren van een taal. Bij peuters gaat dat vanzelf, mits zij in een talige omgeving, bijvoorbeeld een [gezinssituatie](#), opgroeien. Zij nemen dan moeiteloos het taalgebruik ([sociolact](#)) van hun omgeving op, en in een meertalige omgeving leren jonge kinderen gemakkelijk twee of drie talen. Dit tijdsvenster loopt ongeveer vanaf het tweede tot en met het tiende levensjaar. Wanneer een puber, adolescent of volwassene vervolgens een nieuwe taal moet leren, kost dat (bij de meesten) grote moeite.
- Het tijdsvenster voor het aanleren van lezen en schrijven loopt volgens [Maria Montessori](#) ongeveer van 2,5 tot 6 jaar. In deze zogenaamde **sensitieve periode** leren kinderen met gemak eerst [lezen](#) en dan [schrijven](#), omdat ze op die leeftijd nog beschikken over een "absorberende geest". Rond 6 jaar schakelt het kind over naar een "rationaliserende" manier van denken. Als een kind dan pas begint met leren lezen en schrijven (zoals in het reguliere onderwijs) kost dit meer moeite en tijd, en beleeft het kind minder plezier in het aanleren van deze vaardigheden.
- Het [Westermarck-effect](#). Mensen voelen zich meestal niet seksueel aangetrokken tot personen waarmee ze zijn opgegroeid, zoals familieleden en huisgenoten. Waarschijnlijk betreft dit een [evolutionair](#) ontstaan mechanisme tegen [inteelt](#), het is een voorbeeld van tegengestelde (negatieve) inprenting.
- Gewendheid van huisdieren aan mensen. Als een dier niet voor een bepaalde leeftijd (die per individueel dier kan verschillen) met mensen in aanraking is geweest, zal het nooit aan mensen wennen en dus nooit echt tam worden.

[Inprenting \(leerproces\) - Wikipedia](#) geraadpleegd 10-11-2023

### **13.     Taal / feedback**

Dat je in een les duidelijk moet zijn in de gedragsverwachtingen uit te spreken is besproken bij een vorig hoofdstuk. Hoe je het zegt is dan ook heel belangrijk. Klare taal spreken die niet dubbelzinnig is of vaag is helpt leerlingen om meer duidelijkheid te ervaren van wat de bedoeling is van een muziekles.

Klare taal kun je op meerdere niveau van een les geven. Als je het hebt over instructie, probeer er dan op te letten dat je to the point bent, en niet teveel omwegen maakt naar je punt. Hoe lager het niveau van de leerlingen is hoe minder taal je moet gebruiken. Als het te talig wordt weten leerlingen niet meer wat ze moeten doen.

De taal die je bij het muziek maken en oefenen spreekt is belangrijk om die eenduidig te houden. Er zijn meerdere manieren om af te tellen, maar een leerling met ASS kun je van uit gaan, die vindt het verwarrend dat de juf of meester ineens op een andere manier aftelt. Of dat je het hebt over een melodietje, of deuntje, of motiefje, kan voor leerlingen voor hun gevoel net telkens over iets anders gaan, terwijl jij het telkens het over hetzelfde stukje hebt.

Bij het geven van feedback probeer dan altijd vooral inhoudelijk feedback te geven. Bijvoorbeeld door te zeggen: ik zie dat je goed probeert om je vingers op het juiste vakje te doen. Als je zegt: top gedaan, is dat wel leuk, maar nog niet duidelijk voor de leerling wat hij top heeft gedaan.

Als je leerlingen wilt verbeteren in hun spel of aanpak of gedrag probeer het dan ook zo "zakelijk" mogelijk te houden. Als je veel superlatieven gebruikt zoals 'altijd' of 'verschrikkelijk' als het gaat om het feedback geven op gedrag, krijgt een leerling het gevoel dat hij het altijd niet goed doet. Het vertrouwen is dan weg, en wordt het moeilijker om met elkaar te werken. Beschrijf concreet het gedrag wat je ziet en vertel dan wat je je verwacht en vervolgens gaat doen als het niet verbetert. Geeft de leerling dan even schakeltijd om zich aan te passen.

## **14. Prikkels**

Muziek is geluid en het levert een gevoel op. Het spreekt je emotie aan, of kan lichamelijk iets met je doen, door bijvoorbeeld mee te tikken met je voet op de maat. Muziek is eigenlijk een grote prikkel. En jij als docent biedt deze prikkel aan aan de klas. Sommige kinderen kunnen daar heel goed mee omgaan, maar de meeste leerlingen uit het speciaal onderwijs of met extra o.b. zullen daar meer moeite mee hebben. Ze hebben moeite met het onderdrukken van de reactie die ze krijgen op de prikkel muziek. Dit kan zich uiten in druk gedrag, of juist in een leerling die helemaal in zijn schulp kruipt.

Jij als docent hebt de taak om dit voor leerlingen zo gekaderd mogelijk aan te bieden. Ben je bewust van hoe je muziek aanbiedt en ook hoe een leerling dit mogelijk kan ervaren. Als je doel is dat de leerlingen reageren op een muziekstuk is dit natuurlijk prima, maar als de reactie van de leerlingen je les in de weg staat moet je aanpassingen doen.

Door te letten op volume, afspraken van tevoren die je maakt, aankondigen wat er gaat gebeuren, zorg je ervoor dat de leerlingen minder verrast zullen zijn en geeft dit vertrouwen in jou als docent. De relatie met de docent is belangrijk omdat de leerlingen dan jou gaan vertrouwen, je bent betrouwbaar voor hun.

Het spelen op instrumenten kan voor leerlingen ook stress opleveren omdat het sensorisch veel met hun doet. Bijvoorbeeld snaren die in de vinger snijden, of een spreiding van de vingers wat onaangenaam voelt als je dit niet gewend bent. Geef de leerlingen dan de tijd om te wennen aan dit gevoel of probeer aanpassingen te bedenken. Misschien kan een leerling met 2 handen die partij op een keyboard spelen met een vingerzetting die niet helemaal conform de regels zijn van het spelen vna een toetsinstrument. Zolang een leerling niet zelf op les zit en er zich verder in wil gaan ontwikkelen is dit geen ramp.

Door zichtbaar te maken wat je die les wilt gaan doen haal je onzekerheden weg. Dit kan ondersteunend zijn als leerlingen het spanned vinden wat er gaat bij een muziekles.

## **15. Volume in de les**

Niet te hard,

Na spelen stilte zo snel mogelijk (gedrverw, feedback,

Niet door instr heen praten voor instructie

Beat moet hoorbaar, voelbaar zijn, maar rekening houdend met auditieve gevoeligheid van veel leerlingen (brein? Literatuur)

Muziek heeft natuurlijk een duidelijk karakter: het is geluid. In het so en kinderen met ASS hebben soms een flinke auditieve gevoeligheid. Bijvoorbeeld, als iemand een knap op een drumstel geeft kan je daar behoorlijk van schrikken. Het is een onaangename ervaring. Maar tegelijkertijd, als jij degene bent die achter het drumstel zit, weet je wanneer je die knal gaat geven en schrik je er ook niet meer van. Kortom, het geluid dat een ander produceert kan nogal heftig zijn in de ervaring.

Hierop moet je je als docent altijd bewust van zijn. In je klasse-management door uit te spreken wat de gedragsverwachtingen rondom het bespelen van een instrument zijn.

Ik start de les of instructie of samenspel altijd vanuit stilte. Ik vind het al lastig om goed te horen is wat de instructie is als iemand er doorheen speelt of praat, laat staan hoe het is voor leerlingen in de klas. Dit vereist training in de klas. Accepteer het niet als er doorheen gekletst wordt of gepraat en zorg ervoor dat je de momenten voor bent dat er lawaaige situaties zich voor zouden kunnen dienen. Bijvoorbeeld door van tevoren aan te kondigen waar de leerlingen op moeten letten. Na het spelen ben je zo snel mogelijk stil en stop je met spelen. Dit noem ik de stop & stil regel. Natuurlijk gebeurt er wel iets na het spelen, want een reactie zal het wel geven: dat ging goed, of dat ging fout!. Iedereen wil van nature er op reageren en soms hebben leerlingen de neiging om voor zichzelf het nog eens te spelen zoals het zou moeten. Dan geef ik ze feedback door te zeggen dat we als groep samen oefenen en niet voor zichzelf.

Ook zijn er noodzakelijke situaties in de les dat leerlingen voor zichzelf moeten gaan oefenen, vanwege het feit dat het nog te vroeg is om samen te kunnen spelen. Dan is het zaak om hierin de leerlingen te begeleiden. Wat met koptelefoon kan zou ik zeker op dat moment gebruiken, en leerlingen moeten laten zien dat ze beheerst op hun instrument kunnen spelen. In dit geval is het juist goed om met geluid door te elkaar te spelen. Omdat leerlingen dan leren om op hun eigen geluid te focussen en geluiden te filteren. Dit is voor het samenspel een nuttige vaardigheid.

Kortom; als docent ben je altijd bewust van het volume in de klas. Of je nu wel of niet kiest voor geluid in de les. Als docent stuur je dit en bereid je leerlingen erop voor en train je hoe ermee om te gaan.

## **16. Kracht van herhaling (structuur)**

Je weet dit misschien al wel, maar waar zit die structuur er nou in? Niet alleen in organisatie les, maar ook in de muziekinhoud; aanleren lied Herhaling zorgt voor herkenning, zorgt voor enthousiasme, zorgt voor succeservaring, zorgt voor veiligheid.

Bij dit thema kun je op meerder niveaus denken aan herhaling. Een lied dat je goed hebt ingestudeerd met de kinderen is leuk om een keer te herhalen, kinderen houden daarvan. Als het een lied is dat makkelijk uitgevoerd kan worden heeft het als het goed is al eens voor een succeservaring gediend en door het nog een keer te spelen wordt dit gevoel opgeroepen. Iets wat je al kent is duidelijk, geeft geen verrassingen en daarom ook weer veilig.

Om een lied te blijven beheersen is onderhoud nodig. Door het vaker nog eens te spelen beklijft het lied steeds beter. Het is goed om wel in de gaten te houden dat er niet een soort van verzadiging optreedt. Als je elke week alle liedjes herhaalt wordt het op een gegeven moment saai voor de leerlingen. Dit kun je voorkomen door soms eens een lied terug te pakken die een paar weken op de plank heeft gelegen, of door een lied op een andere manier uit te voeren. Bijvoorbeeld door het tempo aan te passen, of door het met een andere stijl te spelen.

Herhaling bij het aanleren van een lied is heel belangrijk. Door telkens een stukje te herhalen en een nieuw stukje eraan toe te voegen starten de leerlingen vanuit herkenning en wordt het gaandeweg meer uitgebreid. Als je een nieuw gedeelte gaat oefenen is het goed om het oude stukje er weer aan te plakken. Deze didaktiek heb je waarschijnlijk geleerd bij de opleiding.

Als leerlingen iets nieuws oefenen heeft het altijd tijd nodig om het niveau van succes te bereiken. Soms merk je dat je niet meer verder komt in de les, de focus is weg, frustratie bouwt (misschien wel ook bij jezelf) op, en het lukt niet meer. Het is goed om dan afstand te nemen van de situatie. Als dit moment in mijn les voorkomt en ik het gevoel heb dat we er bijna zijn waar de leerlingen zouden kunnen komen bouw ik een rustmomentje in. Soms vraag ik aan de klas: wie kent er nog een leuke mop. Met als gevolg dat de leerlingen even met hun hoofd helemaal een in ander onderwerp terecht komen en dat ze even niet meer aan hun partij denken. Soms leg ik ook nog uit, dat ligt aan de doelgroep, waarom ik dat doe. Om vervolgens nog een keer met zijn allen het lied te gaan spelen. Daarvoor is het wel nodig dat de focus weer op de goede zaken komen, dus eerst weer rust in de klas, duidelijke opdracht en nog een keer het lied spelen. De kans dat het nu beter gaat dan daarvoor is groot, en het is dan ook goed om te stoppen op een moment dat het weer wat beter gaat dan wanneer je in een frustratie moment stopt. Want dat neem je mee.

De tijd die tussen lessen inzitten is ook nuttig, de zogenaamde incubatiefase. Ik heb wel eens voorspeld aan leerlingen dat het nu waarschijnlijk veel beter zal gaan dan de vorig les. Zeker als ze zelf al zeggen: ik kan dat toch niet, ik snap er helemaal niks meer van. Daarom is het ook goed om te herhalen waar je de vorige keer mee bezig was.

Herhalen kan ook nuttig zijn voor kinderen met een tragere verwerkingssnelheid. Door het lied nog een keer te spelen heeft de leerling de kans om te verbeteren wat de vorige keer niet zo goed ging.

De kracht van samen muziek maken is het verbonden met elkaar zijn in het hier en nu, en door liedjes of stukken nog eens te spelen krijg je meer verbondenheid met elkaar.

Het grootste gevaar is dat het gaat vervelen. Probeer hier een goede radar voor te ontwikkelen. Het kan helpen om te benoemen waarom je het nog een keer herhaalt. Maar het kan ook nodig zijn om een lied te laten rusten en iets anders te gaan doen. Want als het een negatieve bijmaak krijgt is het lastig daar nog in bij te kunnen sturen. Dan is het lied geplaatst in een hokje van niet leuk en is de kans verkeken.